

שיעור חשיפה לפרויקט הביתה-

דיון בשאלה הפוריה לפרויקט ומעבר על כרטיס הפרויקט והדרישות העולות ממנו

שיעור ראשון

מטרות:

1. החניכים יכירו את השאלה הפוריה לפרויקט: למה לחיות על הגבול?
2. החניכים יכתבו תשובות אפשריות מבחינתם לשאלה הפוריה.
3. החניכים יכירו את שלבי העבודה בפרויקט.
4. החניכים ידעו מה הדרישה מהם במסגרת העבודה על הפרויקט.

מהלך:

1. רושמים על הלוח את השאלה פוריה: "למה לחיות על הגבול?". מוסיפים שאלה: "אילו ערכים עולים משאלה זו?"
2. מבקשים מהחניכים להעתיק את השאלות למחברות שלהם ולענות.
3. החניכים מתייחסים לשאלות ולמה שרשמו במחברות. רושמים על הלוח את התשובות
4. צופים בסרטון (באורך 13 דקות) - הכתבה מנובמבר 2024, ניתן למצוא כתבה יותר אקטואלית שמשקפת את השאלות ואתגרים של תושבי הצפון

<https://www.kan.org.il/content/kan-news/newstv/p-11894/s1/830547/>

5. עוברים על כרטיס הפרויקט ומתעכבים על שלבי העבודה והדרישות השונות הנגזרות מהעבודה על הפרויקט.

כרטיס פרויקט - הביתה

שאלה פוריה: למה לחיות על הגבול?

תוצר: פודקאסט על יישוב בגבול הצפון

שלבי ביניים:

- למידת רקע
- חקר על יישוב בגבול הצפון
- עבודה עם חוברת אירועים משמעותיים ביישוב
- ראיון עם תושב מפונה / תושב באחד מיישובי גבול הצפון
- הפקת, הקלטת ועריכת פרק פודקאסט

עולמות תוכן: אדם וחברה - היסטוריה (הצהרת בלפור, תל חי, חומה ומגדל)

משך הפרויקט: כחודשיים

מחווון הערכה:

- הגשת כל חלקי התוצר
- עבודה עם קטעי מקור
- חקר עצמאי
- עבודת צוות
- התייחסות למשובים
- הבעת עמדה
- נוכחות

הצהרת בלפור

שיעור שני

מטרות:

1. החניכים יעמדו על חשיבותה של הצהרת בלפור כמסמך שהיה אבן דרך חשובה בבניינה של מדינת ישראל.
2. החניכים ייחשפו לנוסחים השונים של ההצהרה ויעמדו על הסיבות השונות לעיצוב הנוסח הסופי.
3. החניכים יעמדו על התלם של ההכרה הבינלאומית שהוא תנאי חשוב להכרה בצעד להקמת המדינה ולקיומה עד לימינו.

מהלך:

1. [קהוט](#) על הצהרת בלפור (אחרי כל שאלה מדברים קצת. שימו לב לא לגלות את התשובות לשאלות שאחרי):
בונים מדינה - שנים ראשונות. הצהרת בלפור המנדט הבריטי. נוצר ע"י 5382shahar
<https://play.kahoot.it/v2/lobby?quizId=a4feeb9d-16d6-42bd-904f-4c65553f8297>
2. [סרטון של ד"ר מוטי גולני](#) על חשיבותה של הצהרת בלפור.
3. מחלקים דף עבודה על הנוסחים של הצהרת בלפור. (נספח א)
4. מדגישים ביחס לתשובה על השאלה השנייה:

- הניסוח "רואה בעין יפה" אינו מחייב אלא מביע אהדה.
- המושג "בית לאומי" - היה המצאה של התנועה הציונית, וכוונתו המקורית הייתה מדינה יהודית. אך המושג קיבל משמעויות שונות, בעיקר במטרה לערפל ולנטרל את ההתנגדויות והציפיות. הבריטים נמנעו כמובן מלאמץ את המשמעות "מדינה" בזיקה ל"בית לאומי" כדי לא להעמיד בסתירה ברורה מסמך זה מול הסכם סייקס-פיקו וגם כדי לא להרגיז את הערבים, שאף עליהם עתידה בריטניה לשלוט.
- גבולות הבית הלאומי לא הוגדרו בהצהרת בלפור. בהצהרה נכתב: "בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל". הגבולות לא נקבעו וניתן היה לצמצם אותם בתוך חלק מארץ ישראל.
- בהצהרת בלפור נכתב: "ממשלת הוד מלכותו תעשה ככל יכולתה". לא ברור מהי היכולת הזו, וברור שיכולת זו היא איננה אובייקטיבית. בריטניה לא רצתה להתחייב ויש באמירה זו פתח להתחמקות מיישום ההצהרה.

5. [סרטון מסכם](#) על ההצהרה והנוסחים.

6. אומרים לסיכום:

הצהרת בלפור מנוסחת בצורה מעורפלת ורב משמעית. הבריטים מערפלים את ההצהרה במטרה להימנע מהתחייבויות חד משמעיות.

הצהרת בלפור נכתבה כמכתב ללורד רוטשילד. אומנם רוטשילד היה בין הפעילים להשגתה, אבל לא נציג רשמי ו/או בכיר של התנועה הציונית. הוא היה בעיני בלפור נציג בכיר של העם היהודי, שלו ניתנה ההתחייבות הבריטית.

בנוסח הבריטי הסופי של הצהרת בלפור נוספו שני סעיפים, סעיף אחד עוסק בהתניה שכל פעולה של בריטניה בנושא עתידה של ארץ ישראל יקח בחשבון את האוכלוסייה של ארץ ישראל (כלומר את ערביי ארץ ישראל). סעיף זה בא לענות ללחצם של הערבים שהיו הרוב המכריע מאוכלוסיית ארץ ישראל (בא"י חיו כ- 56,000 יהודים וכ- 560,000 ערבים).

סעיף נוסף שנוסף להצהרה נוגע ליהודים שחיים ברחבי העולם. גם סעיף זה נועד להיענות ללחץ על ממשלת בריטניה והפעם של היהודים המתבוללים בבריטניה, אשר חששו לפגיעה במעמדם האזרחי-משפטי בעקבות הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל.

יחד עם כל זאת, ולמרות ההסתייגויות הרבות, הצהרת בלפור הייתה הישג גדול לתנועה הציונית, וכך התקבל הדבר בעולם היהודי. הצהרת בלפור היוותה מימוש לחזונו של הרצל לקבלת צ'רטר על ארץ ישראל מידי מעצמה עולמית. למרות שההצהרה הייתה מכתב שאינו הסכם מדיני - משפטי מחייב, ואין בהצהרה התחייבות להקמת בית לאומי, יש בהצהרה משום הכרה פומבית בזכויות של העם היהודי.

נוסח הצעה ציונית ראשונה, יולי 1917

1. ממשלת הוד מלכותו מקבלת את העיקרון כי על ארץ ישראל להיכון מחדש כבית לאומי לעם היהודי.
2. ממשלת הוד מלכותו תעשה מיטב מאמציה להבטיח השגת מטרה זו ותדון בדרכים ובאמצעים הדרושים עם ההסתדרות הציונית.

(ל' שטיין, מסד למדינת ישראל, תולדותיה של הצהרת באלפור, עמ' 552).

הצהרת בלפור, נובמבר 1917

משרד החוץ
2 בנובמבר 1917

לורד רוטשילד היקר,

יש לי עונג רב להעביר אליך מטעם ממשלת הוד מלכותו, את הצהרת האהדה הבאה לשאיפות היהודיות הציוניות, שהוגשה לקבינט ואושרה על ידי:

"ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה ייסוד בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל, ותעשה מיטב מאמציה להקל על הגשמת מטרה זו, תוך הבנה ברורה שלא ייעשה דבר העלול לפגוע בזכויות האזרחיות או הדתיות של עדות לא-יהודיות הקיימות בארץ ישראל, או בזכויות ובמעמד מדיני, מהם נהנים היהודים בכל ארץ אחרת."

אכיר לך תודה, אם תביא הצהרה זו לידיעתה של ההסתדרות הציונית.

שלך,

ארתור ג'יימס בלפור

שאלות לשתי התעודות:

1 השוו בין הטיוטה הציונית לבין המסמך הבריטי הסופי.

מה מסקנותיכם מן ההשוואה?

2 בהצהרת בלפור, כמו בכל מסמך מדיני, יש ביטויים

הנתונים לפרשנויות מנוגדות. הדגימו.

[illegible]

הסוגיות הערכיות סביב אירוע תל חי והזיקה לעליה התיישבות והגנה

שיעור שלישי

מטרות:

1. החניכים ילמדו על הדילמה של ראשי היישוב כלפי ההתיישבות בגליל העליון ובדגש על תל חי והקווים הערכיים של כל צד.
2. החניכים ילמדו על תפיסת ההתיישבות של הנהגת היישוב בארץ - בהיבט של התיישבות "היכן שיעבור חריץ המחרשה" והשפעת תפיסה זו על הגבולות העתידיים של מדינת ישראל.
3. החניכים יעמדו על הזיקה שבין תוצאות קרב תל חי לצורך בהגנה על היישוב היהודי בארץ.
4. החניכים יכירו את העליות הראשונות על השונות שביניהן וכיצד ה"מפגש" ביניהן השפיע על ההתיישבות ואורח החיים בארץ, בהתמקדות בגליל.

עזרים: דף מקורות עם סוגיות ערכיות

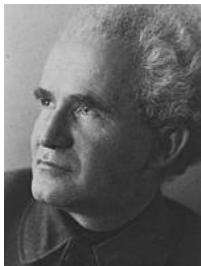
מהלך:

1. הפעילו את המצגת "מצגת רקע - בונים מדינה" והסבירו על כל שקופית עד לשקופית מס' 10 (כולל) - בן גוריון.
2. חלקו לחניכים את דף המקורות. על החניכים לעבוד על 3 המקורות הראשונים.
3. משחק תפקידים - בקשו מ-3 חניכים לייצג את עמדותיהם של אהרון שר, ז'בוטינסקי ובן גוריון. על החניכים להתווכח ביניהם על הסוגיות הערכיות.
4. למחנכים: ודאו לאחר הוויכוח כי העמדות הערכיות ברורות לכל הקבוצה.
5. המשיכו במצגת עד לשקופית 12 - נחמן סירקין.
6. הפנו את החניכים שוב לדף העבודה והנחו אותם לענות על השאלה: אילו ערכים מבקש נחמן סירקין להנציח בעקבות האירוע הקשה?
7. למחנכים: קבלו החלטה האם לעבור לחלק הבא של המצגת (ז"א עד שקופית 22, כולל), המתמקד בקשר של אירוע תל חי לעליה, התיישבות והגנה. הזכירו לחניכים כי בסיסים אלה, על סוגיותיהם הערכיות בנושא "בונים מדינה" ישמשו אותנו לאורך הלימוד והעבודה על הפרויקט.

רק בשם החיים הולכים בני העבודה למות, מזעיקים הגנה נגד השונא מבחוץ, ואוסרים מלחמה באויב הארץ מבית. שכלול החיים, התרוממות המציאות, טהרת העתיד, קדושת ההיסטוריה, רק הם מחייבים את המות, הם ורק הם מסירים את הזוהמה והחלאה מן הזרע בערצות, ואת העקמומיות והטומאה מן הלב בהריון מלחמה. לא הניצחון כי אם העמידה על הנפש מכפרת על המלחמה, וכשרה היא זעקת המלחמה רק כשמתגלגלת היא בשירת החיים. **נחמן סירקין בתגובה על קרב תל חי**

אילו ערכים מבקש נחמן סירקין להנציח בעקבות האירוע הקשה?

בן גוריון: "אומרים, זו היא שאלה ערבית. זאת היא שאלה דיפלומטית. אולם השאלה היא לא דיפלומטית ולא ערבית. השאלה היא רק ציונית, ורצינית מאד. יען כי הגליל העליון כולו, ולא רק היישוב הקטן שישנו שם, עומד בסכנה שהוא יאבד לעם העברי... אם נברח מפני שוודדים, נצטרך באופן כזה לא רק לעזוב את הגליל העליון, כי אם את כל ארץ-ישראל."

מה ניתן להבין מתפיסת ההתיישבות של בן גוריון? אילו ערכים מניעים אותו?

ז'בוטינסקי: "העמדה שצריכים אנו להגן עליה איננה מטולה ותל-חי. היא כל הגליל הצפוני. תביעתנו זו נקבעה מכבר, וידועה היא לכל העולם הפוליטי: ארץ-ישראל בשלימותה מדינה אחת וכולה תחת מחסה אנגליה – מחסה אנגלי על כל טפח וטפח של אדמת ארץ-ישראל."

"חושב אני שכל אלו הנמצאים באיזור הצרפתי צריכים לשוב לארץ-ישראל... אין אנו מאורגנים. אתם צריכים לומר לחברים: שובו בחזרה משם ובנו את הק"ם."

מה ניתן להבין מתפיסת ההתיישבות של ז'בוטינסקי? אילו ערכים מניעים אותו?

אהרון שר: "אנו מוכרחים להושיט יד-עזר לנקודות "הצפון הרחוק", כי בלבות אנשי המקומות הכי "מבוצרים": תל-חי וכפר-גלעד, למחת ההכרה הברורה כי **את המקום אין עוזבים, כי על הבנוי אין מוותרים**, אינה פוסקת ההרגשה כי הננו אך קומץ, כי באותה מדה שמספר האנשים גדל, מתחזק גם חוסם בהם. ... המצב קשה ומסוכן עלינו להגדיל את היישוב בגליל ... דחש לנו עובד שידע להגן על מחרשת אל תתנו לגליל העליון לנפול" ([קונטרס](#), כ', עמ' 10-11).

מה ניתן להבין מתפיסת ההתיישבות של שר וחבריו החלוצים? אילו ערכים מניעים אותם?

המאבק על ההתיישבות היהודית בארץ ישראל

שיעור רביעי

מטרות

1. הבנה כי אחד התפקידים המרכזיים של התנועה הציונית היה רכישת אדמות בארץ ישראל לשם התיישבות יהודית. הפרויקט הגדול של חזרת העם היהודי למולדתו חייב את התשתית הבסיסית ביותר – אדמה לשם התיישבות ועבודה (חקלאית בעיקר).
2. היכרות עם האתגרים הכרוכים במשימת ההתיישבות ובעיקר עם החשש וההתנגדות של התושבים הערביים בארץ ישראל.
3. סקירה היסטורית על מאמצי ההתיישבות והמאבקים שהיו כרוכים כך, מראשית ההתיישבות בתקופה העותמאנית ועד מבצע 11 הנקודות בנגב באוקטובר 1946, כשנה וחצי לפני הקמת המדינה). ניסיון לחוש את מפעל ההתיישבות בספר דרך תמונות, סיפורים.
4. למידה על מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט. הבנת משמעותם על המשך היחסים בישראל בין יהודים לערבים. הבנה כי מאורעות אלו נבעו בעיקר בגלל המאבק על אדמות וטריטוריה.
5. ניתן אם מחליטים לשלב חשיבה ביקורתית – הכרה עם המושג נראטיב והבנת השפעתו על המציאות עליה דיברנו בשיעור. לכל עם יש את הנראטיב דרכו הוא מבין ומפרש את המציאות. מה שבעיני צד אחד נתפס כטבעי, צודק והכרחי נתפס על ידי הצד השני כלא הוגן, תוקפני. שימו לב – הכרה במציאותם של נראטיבים אין משמעה טענה כי אין אמת והכל יחסי.

למדריך/ה:

הנושא בשיעור הזה נוגע בעצבים הרגישים של המפעל הציוני ושל הסכסוך היהודי-ערבי בישראל. זוהי הזדמנות נפלאה ללמוד על העבר כדי להבין בצורה יותר משמעותית את השורשים וההתגלגלות של מצבנו היום. מאחורי ביטויים כמו 'חומה ומגדל', או 'המרד הערבי' היו דרמות אדירות שהשפיעו עמוקות על חייהם של תושבי ארץ ישראל ועל דמותה של המדינה לעתיד. כדאי להעמיק בעצמכם בנושא כדי להצליח להעביר את החיות והדרמה הגדולה מאחורי המושגים ההיסטוריים היבשים.

במהלך הלימודי הזה יש אפשרות גם ליצור הזדהות עם המאמצים היהודיים ליצירת התיישבות בישראל והגשמת הציונות, ולקשור את החניכים שלנו לערכים ולסיפור הציוני. סיפור ההתיישבות בשנים שלפני הקמת המדינה טומן בחובו סיפורים מופלאים ודוגמאות רבות להתגייסות עצומה של יהודים, ברובם צעירים, להגשמה ובנייה של מפעל שחורג רק מהחיים הפרטיים שלהם. במקביל ומבלי לגרוע מחשיבות ההתעקשות על ההתיישבות, ניתן גם למצוא מקום לאמפתיה והבנה להתנגדות הערבית להתיישבות הזו, כמובן תוך כדי התנגדות לאלימות כדרך לפתרון מחלוקות.

התקופה עליה מתפרש השיעור הזה היא ארוכה מאד וכוללת בתוכה המון. עלייך לתכנן היטב כיצד תפרסי את המהלך הלימודי הזה על פני כמה שיעורים, האם יש דברים שאת מעוניינת להוריד ממהלך השיעור שלך וכדומה.

שימו לב, השיעור מלווה במצגת המובילה את סיקור האירועים ומהלך הלמידה. יש לשים לב שהשיעור אינו הופך לפרונטאלי מדי, שיש מקום לדיון, למשימות שמעוררות את כלל החניכים. ות לחשיבה, כתיבה וכד'.

מהלך השיעור:

שקופית 1: הצגת נושא השיעור, הגדרת זמן למידת הנושא (שיעור או כמה שיעורים). שאלות ראשוניות - מהי התיישבות, האם ניתן להגשים את הרעיון הציוני ללא התיישבות? מה הדבר הבסיסי שצריך עבור התיישבות ואיך משיגים אותו? (אפשר לעלות לישראל ולמצוא בה בית לשכירות ומקום עבודה, גם בלי לרכוש אדמה. אבל להקים יישוב עברי ולפתח חקלאות בבעלות יהודית - בשביל זה חייבים אדמה).

שקופית 2: שאלות ראשוניות לבירור. כאן המקום לפתוח את השיח ולהכניס בו עניין, וכמובן שלא למצות אותו. חשוב להבין שאין איזושהי החלטה מוקדמת מוסכמת שלפיה נקבעו גבולות מדינת ישראל. גבולות של מדינות נקבעים או בהסכמים או במאבקים בין מדינות או גורמים לאומיים. בראשית הציונות גם לא דמיינו את גבולות המדינה דווקא ככאלו. דברים אלו נקבעו במאבקים, חלקם אלימים וחלקם לא, כפי שנראה בהמשך השיעור - המאבק על ההתיישבות עיצב במידה רבה את גבולות ישראל. כן המקום גם להניח בזהירות ובחכמה את אחת התפיסות דרכה נתבונן על אירועי העבר - יש בסיפור של התיישבות בישראל כמה צדדים, וכל צד רואה ומבין את הדברים אחרת.

שקופית 3: העליות הראשונות (ראשונה ושנייה) הגיעו לישראל שהיתה עדיין תחת שלטון עותמאני, ונאלצו להתמודד עם קשיים גדולים בכל הנוגע לרכישת אדמות.

שקופית 4: יצחק אפשטיין היה חלוץ ציוני, מחנך ואחד ממחדשי השפה העברית. הוא היה מהראשונים שהעלו את עניין היחסים בין יהודים לערבים בישראל כנקודה קריטית במפעל הציוני ולטענתו לא מתייחסים אליה מספיק - ומכאן שם המאמר המפורסם שלו - השאלה הנעלמה. לציטוט מתוכה המובא במצגת יש שתי משמעויות - אחת היא ההכרה באחר והבנה כי הפעולה שלך לא יכולה לבוא על חשבוננו, והשנייה - ההבנה כי התנהלות לא נכונה ביחס לערביי ישראל תביא לפגיעה במפעל הציוני ולמאבק שיפגע במאמצים הציוניים.

שקופית 5: הצגת נתונים המסכמים את ההתיישבות היהודית בישראל בעלייה הראשונה והשנייה. מומלץ מאד להציג את המפה מוגדלת לחניכים (אם מדפיסים שימו לב שיש משמעות לצבעים במפה) ולתת להם לנסות להסיק מסקנות ממנה - איפה התיישבו, איפה לא, מה ההבדל בין כמות ומיקום ההתיישבות בין שתי העליות. ההתיישבות במישור ובעמק נבעה גם מפני שאלו אדמות המתאימות לחקלאות, וגם מפני שבסביבות ירושלים פחות היתה נכונות למכור אדמות ליהודים. כמו כן, מסביב ליפו היתה התיישבות רבה כי היא היתה העיר הגדולה ועיר הנמל המרכזית של אותה תקופה.

שקופיות 6-7 מתארות את האתגר ההתיישבותי והחקלאי שציפה ליהודים בישראל - הפרחת השממה. אמנם לא כל הארץ נראתה כך, והיו בה כפרים וערים, אך חלקים גדולים ממנה היו עדיין לא מעובדים. התמונה בשקופית 6 היא של אזור בעמק חפר, ובשקופית 7 של תחילת העבודה לייבוש עמק החולה.

שקופית 8 : למלחמת העולם הראשונה השפעות מרחיקות לכת גם על כל אזור ישראל ועל המפעל הציוני. הצהרת בלפור היא מדיניות רשמית של הבריטים וכלולה במנדט שניתן להם לשלוט באופן זמני בארץ ישראל. הדבר מחזק מאד את התנועה הציונית ומאפשר לה לפעול בצורה רשמית ומשמעותית לשם עלייה לישראל ויצירת התיישבות בה. במקביל, התחושה הלאומית של ערביי ישראל גם מתפתחת כתגובה להתגברות הציונות, להצהרת בלפור ולרעיון ההגדרה העצמית שמתבסס בכל העולם בעקבות סיום מלחמה"ע. ולכן ההתנגדות להתיישבות היהודית גם מתחילה לקבל מימדים יותר מאורגנים.

שקופית 9: הצגת נתונים המסכמים את ההתיישבות היהודית בישראל בעלייה השלישית והרביעית. ניתן להשוות לשקופית 5 ולראות את עליית המדרגה של המפעל הציוני.

שקופית 10: התייחסנו לכך שכדי להגשים את השאיפות הציוניות צריך לקנות אדמה. בנוסף לכך צריך הון - וקק"ל היא אחד המכשירים המרכזיים ליצירת הון לאומי לטובת המפעל הציוני.

אחד הביטויים להתגברות של פעולת ההתיישבות בישראל ניתן לראות דרך קק"ל. עד 1920 קק"ל רכשה מעט אדמות. החל משנה זו הופכת קק"ל למכשיר המרכזי לרכישת קרקעות והעברתן לבעלות יהודית, כולל רכישה באזורים שעד אז לא היתה בהם התיישבות יהודית, כגון הרי יהודה, הגליל המערבי, דרום הנגב ועוד. את רוב האדמות רוכשת קק"ל מבעלי קרקעות ערביים שאינם גרים בשטחי המנדט, אך כתוצאה מכך נפגעים החקלאים הערבים שעובדים באותן אדמות.

אפשר לשאול לפני השקופית הבאה - אילו השלכות יהיו להתגברות של העלייה וההתיישבות של היהודים בישראל?

שקופית 11-12: קטעים מתוך הפרק הראשון בסדרה 'תקומה' על המרד הערבי והמאבק עם הבריטים (כל פרקי הסדרה זמינים באתר 'כאן'). הקטעים המתוזמנים במצגת מציגים את נסיבות פרוץ מאורעות תרצו-תרצ"ט ואת ההשלכות שלהם (ההפוכות ממה שקיוו הערבים). המאורעות חיזקו את הכלכלה והלכידות בחברה היהודית וכן את היחסים שלה עם הבריטים, בעוד החברה הערבית יצאה גם יותר מפולגת וגם יותר פגועה). וכן את העלייה לחניתה כדוגמה למדיניות ההתיישבות של חומה ומגדל, ותפיסת ההתיישבות כמדיניות של מענה להתנגדות הערבית. מומלץ מאד למחנכים לצפות בכל הפרק.

שקופית 13: ועדת פיל שמגיעה לסקור את מצב המנדט בעקבות המרד הערבי והאלימות בישראל. ניתן לראות בפרק הנ"ל של תקומה את התגובות השונות בציבור היהודי (החל מדקה 27:00). גם בקרב הציבור הערבי היתה מחלוקת, שאף גרמה לאלימות פנים ערבית כנגד מצדדי הפשרה לפי תוכנית החלוקה. (דרך אגב, המרואיין הערבי בחלק בפרק אותו רואים בדקה 12:00 הוא ממשפחת נשאיבי, אותה משפחה שהובילה את ניסיון התמיכה בתוכנית החלוקה של ועדת פיל ובאופן כללי קו יותר מתון של נכונות לשיתוף פעולה עם היהודים, אך היו חלשים יותר מהמופתי ואף נפגעו מאלימות של תומכיו).

שקופית 14-16: בהמשך לקטע בפרק תקומה בו רואים את הקמת חניתה, אלו שלוש שקופיות על המפעל ההתיישבותי של חומה ומגדל. כדאי גם לשים לב ליחס אל המפעל כעניין התיישבותי אך גם

בטחוני או כחלק ממאבק מדיני, לנסות להבין את התעוזה והנחישות שזה דרש מהצעירים שהקימו את היישובים האלו, ולראות את הניסיון להרחיב את שטחי ההתיישבות היהודיים.

התיישבות חומה ומגדל גם הוותה את התשובה היהודית למעשי האלימות הערביים במרד הערבי, כשלרוב הנהגת היישוב מאמצת מדיניות הבלגה. ובנוסף, סביב ועדת פיל, (בשקופית הבאה) התגבשה ההבנה כי הארץ תחולק הקרוב ויש צורך לקבוע עובדות התיישבות בשטח כדי להרחיב את השטח שיועד למדינה יהודית.

שקופית 17: ממשלת בריטניה נסוגה מהצעת ועדת פיל ומפרסמת את הספר הלבן השלישי המגביל בצורה קשה את שתי צורות ההגשמה הציוניות המרכזיות – עלייה והתיישבות. זהו הקרע המשמעותי הראשון של הציונות עם הבריטים, בעקבותיו יגיעו מאבקים של התנועה הציונית מול הבריטים – בעיקר על התיישבות ועלייה.

ניתן לצפות בשתי דקות מתוך הפרק של תקומה בתזמון 28:30 – 30:13.

אפשרות למשימה לפני המעבר לשקופית הבאה – דמיינו שאתם דוד בן גוריון ונתבקשתם לכתוב לעיתון תגובה להחלטת הבריטים בספר הלבן לא לאפשר רכישת אדמות ברובה הגדול של הארץ. כתבו את תגובתו בפסקה.

שקופית 18: אחרי שמציגים את משימות הכתיבה של החניכים ניתן לקרוא את הציטוט של בן גוריון ולנסות לברר ביחד למה הפגיעה של הספר הלבן ביהודי ארץ ישראל כל כך קשה מבחינת העם היהודי (שרובו לא נמא בכלל בישראל).

שקופית 19-20: סיכום מטרות התיישבות חומה ומגדל בשנים 1936-1939. את המטרה השלישית יחזק הציטוט בשקופית 20 של משה שרת, שהוא אחד ההוגים והמחליטים על מדיניות ההתיישבות הזו.

המשפט המפורסם של בן גוריון בתחתית השקופית נאמר בעקבות תחילת מלחמה"ע השנייה וההתיישבות המובנת של היהודים לצד הבריטים כמי שנאבק בגרמניה הנאצית. למרות התביעה לפעולה כפולה, בגדול הנהגת היישוב מפסיקה את המאבק בבריטים (פרט ללח"י) בתקופה זו, וגם מפעל ההתיישבות וההעפלה פוחת. היישוב עוסק בהתגייסות למאמץ המלחמתי ובחיזוק ההתיישבות והמשק שכבר קיימים.

שקופית 21: הכתבה של דבר בשקופית 20 כבר מעבירה אותנו למפעל התיישבות גדול וחשוב נוסף – 11 הנקודות בנגב, שקורה כבר אחרי מלחמת העולם, 1946, שוב בסמוך לקיומן של ועדות בינלאומיות על גורל הארץ והבנה כי הארץ תחולק בזמן הקרוב. ניתן להתרשם מהחיים ביישובים הצעירים בנגב דרך הסרטון הבא: <https://www.youtube.com/watch?v=BX32sA3ptns>. ניתן להראות גם רק חלק ממנו. כדאי לשים לב – מאיפה ומי מגיעים הצעירים שבאים להתיישב בשממת הנגב? ולשאל – למה שיבואו צעירים מראשון לציון וכפר סבא לחיות חיים שכאלו? זה ממחיש את עוצמת המסירות של העם למפעל ההתיישבות. הצעירים האלו התארגנו במסגרת תנועות נוער ותנועות ההתיישבות, הקימו קבוצות וחיכו להזדמנות שיקראו להם להקים נקודה חדשה באחד מאיזורי הספר של ישראל.

ניתן גם לקרוא את השיר 'צריף בנגב' של אלתרמן המתאר ביקור באחת הנקודות, והוא מסיים בהתייחסות לנערה שנמצאת בצריף קטן באמצע המדבר "עַתָּה רֵאשִׁי מְמַשְׁלוֹת עוֹצָמִים עֵין לִישָׁן, אֹר חֲדָרָה מְשֻׁנָּה אֶת מִפֶּת הַמִּזְרָח."

חשיבותן של ההיאחזויות והנקודות בנגב התבררה בהמשך כאשר חברי ועדת אונסקו"פ מטעם האו"ם, שסיירו בארץ בקיץ 1947 ביקרו גם בהן. הדו"ח שחיברו השפיע על 'תוכנית החלוקה', שהועידה את רוב שטחו של הנגב למדינה היהודית.

שקופיות 22-23: מביאות שני ציטוטים לסיכום נושא ההתיישבות. ניתן לבחור באחד מהם ולהעמיק בו קצת, לנסות לתת לחניכים לפרש את משמעויותיו. בשניהם יש דגש על כך שההתיישבות היא לא רק כלי כדי לעזור מבחינה פוליטית או ביטחונית למפעל הציוני, אלא היא הגשמת החלום הציוני ממש.

אם מבחינת פריסת מהלך השיעור הזה אתם לא עוברים מייד למשימת כתיבת הטיעון המסכמת את הישעור, ניתן לבקש מהחניכים לסכם במלים שלהם את השיעור (בכתב או בע"פ). מה המשמעות של התיישבות בשנים שלקראת הקמת המדינה?

שקופיות 24-26 עוזרות לחדד לחניכים את משימתם המסכמת שמהווה גם תרגול בכתיבת טיעון.

בהצלחה

מטלה לדוגמה

התבוננו במפה המציגה את מבצע 11 הנקודות בנגב וקראו את המקור שלאחריה :

... בעולם מתרחשים כל-כך הרבה מאורעות שקשה להסבירם. רק בימים אלה אושר ה"ספר הלבן". גל של מרירות והתנגדות גאה ברחבי היישוב. הפגנות, קרבנות, עוצר. המצב חסר-תקווה. לא רק ההמונים המאוכזבים דורשים את ההתנגדות לשלטון הבריטי, אלא גם מנהיגי היישוב. אינני יודעת מדוע, אם מפני אהבת הארץ או מחמת הפחד מפני התנגשויות - אינני יכולה להסכים לעמדה זו. היא תוביל רק לשפיכות-דמים מיותרת ולא תביא את התועלת המבוקשת. לדעתי, יש להתחיל מיד בעבודה ההתיישבותית בממדים הרבה יותר גדולים מאשר עד היום.

והיה אם כל השטח הזה (באזורים המותרים) יהיה בידינו, והמדיניות האנגלית לא תשתנה בכל-זאת, רק אז, אם יהיה צורך בכך, נהיה רשאים לכבוש נקודות חדשות אפילו בכוח הנשק. אבל כיום אינני רואה היגיון בהתגררויות, המכוונות להראות ל"עולם" את התנגדותנו. חבל על כל טיפת דם שנשפכת לשווא. ככה אני מבינה את הדברים בשכלי הפשוט. האנשים ברובם חושבים ההפך, וייתכן שהם צודקים."

מיומנה של חנה סנש

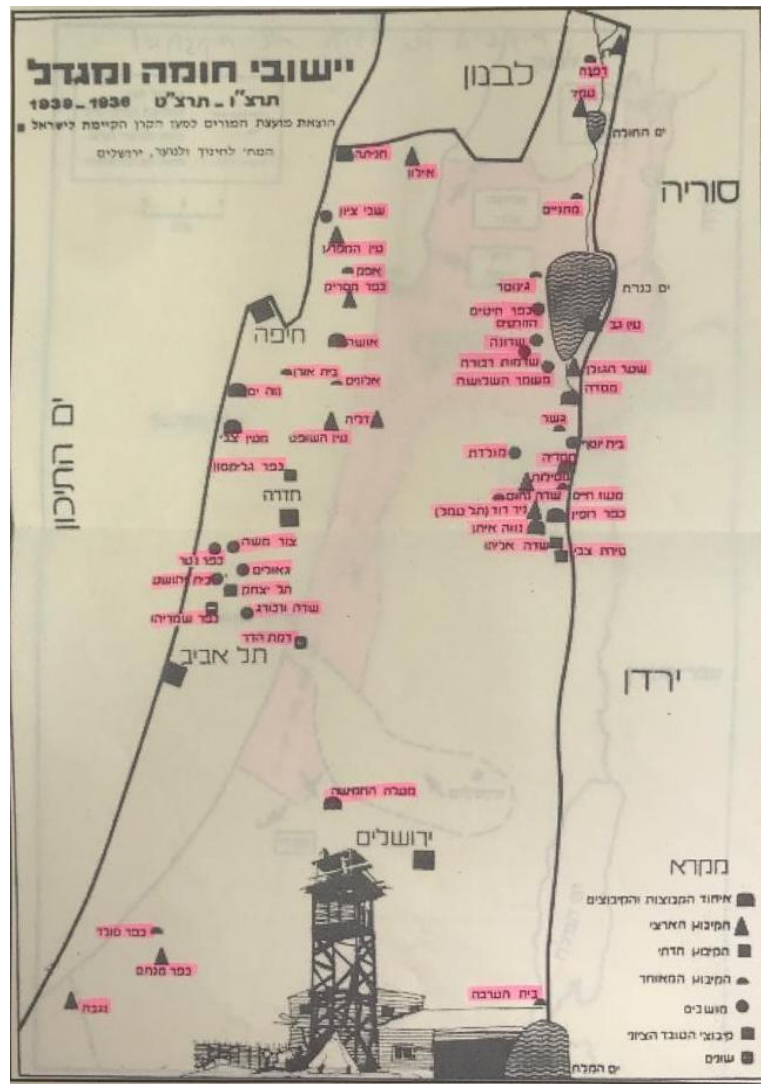
"היישוב" - כך כונו התושבים היהודים בארץ-ישראל בתקופת השלטון הבריטי.

1. מי לדעתכם היו תושבי הערים הגדולות בנגב? מה ניתן ללמוד מהמפה על הבחירה של

יהודים להתיישב באזור זה?

2. איזו גישה כלפי מדיניות הבריטים מייצג המבצע

התבוננו במפה המציגה את ההתיישבות בימי חומה ומגדל וקראו את המקור שלאחריה, מתוך דבריו של יוסף אבידר שהוביל רבים מיישובי חומה ומגדל.

מה ניתן ללמוד מהמפה
על יישובי חומה ומגדל?
בססו את תשובתכם
על סמך המקור
ההיסטורי.

אנחנו פה!

אם אני רוצה לסכם את הייחוד והתרומה של 'חומה ומגדל', ההדגשה איננה רק על כך שהוקם ריבוע מבוצר ובו עמדות וגדר-תיל ומגדל; לא זה בלבד החידוש. המיוחד היה בכך שהכל הוקם ונשלם ביום אחד, לאחר שהכל הוכן מראש, והיה צורך רק להרכיבו. השיטה הזאת אפשרה לנו להעמיד את הצד השני – תחילה את הערבים ואחר-כך גם את הבריטים – בפני עובדה מוצקה: אנחנו פה!

נוסף על כך, היישובים הללו אפשרו לנו להתפרס על-פני חלקים ניכרים של הארץ, שהפכו בזכותם לחבלי-ארץ יהודיים. אפשר לקבוע בלא צל של ספק, כי התיישבות 'חומה ומגדל', בסוף שנות השלושים, תרמה רבות לעיצוב גבולותיה של מדינת ישראל בעת הדיונים במוסדות האו"ם ובמלחמת העצמאות, עשר שנים לאחר מכן.

סדנת עיבוד והצבת מטרות להמשך עבודת צוות

שיעור חמישי

מטרות:

1. יצירת שיח מעוצב לעבודה בצוותים
2. הצבת מטרות לקראת עבודה בצוותים בפרויקט הראשון באדם וחברה.

עזרים: כרטיסיות עם סיטואציות להצגות

מהלך:

1. שואלים:

- האם עבדתם פעם בעבודת צוות? בבקשה ספרו על דברים שקרו לכם.
- מה נדרש מהחברים בעבודת צוות?

2. הצגות מדריכים:

- יושבות בצוות, חבר שלישי מגיע, מתיישב ליד מחשב ומתחיל לעשות דברים לא קשורים במחשב. מסתכלים עליו וממשיכים לעבוד. אחרי שהוא יוצא מתחילים ללכלך...
- חבר בצוות לא מבין את החומר ומתבייש לשאול, חברים אחרים בצוות מאבדים כלפיו סבלנות.
- חבר צוות לא מגיע, הצוות מתלבט אם להתקשר אליו.

למחנכים: בסוף כל סיטואציה מדברים אחד עם השני על מה הדבר הנכון לעשות (אם הוויכוח מתלהט לעשות סדר דיבור). חותרים להצעות אופרטיביות בסיכום כל סיטואציה.

3. שואלים:

- האם הסיטואציות הזכירו לכם סיטואציות דומות שחווייתם?
- יש לכם עוד סיפורים על דילמות או אתגרים מעבודה בצוות?
- שתפו חוויה טובה וחוויה לא טובה מעבודה קודמת בצוות.
- מה נדרש מהחברים לצוות בכל אחד מהמקרים שציננתם?
- מה היתרונות ומה החסרונות בעבודת צוות? רושמים על הלוח.

4. לסיכום: הצבת מטרות להתנסות האחרונה ללמידה בצוותים. רושמים ומצלמים את הלוח.

שיעור - ניתוח קטע מקור

שיעור שישי

מטרות:

1. למידת המושגים: מקור היסטורי, מקור ראשוני ומשני.
2. רכישת כלים בסיסיים לניתוח מקורות היסטוריים כתובים בעזרת 5 המ"מים.
3. פיתוח היכולת לברר את אמיתות הטענות הנשמעות במרחב הציבורי, והכרת הדרכים שלנו לדעת מה אמת ומה שקר ביחס לאירועי העבר. חיזוק החוש הביקורתי בקרב החניכים. ות
והרצון להיות סובייקטים בתהליך עיצוב הידע והעמדות שלהם.
4. השימוש במקור היסטורי מאפשר לנו להתקרב לעולמם הפנימי ולתפיסת עולמם של אנשים רחוקים מאיתנו בזמן או בתרבות. במקרה הזה, מפגש עם עיתון מלפני כמעט 80 שנים מאפשר לנו לחוש מעט את השונות בינינו לבין צעירים יהודים בישראל בתקופה ההיא.

למדריכה:

"לימוד באמצעות מקורות היסטוריים - הכרת המקורות ההיסטוריים עומדת במרכז לימוד ההיסטוריה. המקורות ההיסטוריים השונים הם חומר הגלם שממנו משחזרים את העבר. למידה מתוך מקורות היא למידה בדרך הגילוי. בעזרת המקורות התלמידים נחשפים להתרחשויות, לאירועים, לדעות ולמניעים. חשוב שבמהלך לימודי ההיסטוריה יכירו התלמידים מגוון רחב של מקורות כתובים וחזותיים להבנת הנושאים הנלמדים. הם יפתחו יכולת הבחנה בין סוגי המקורות הכתובים השונים, כמו מסמכים, עדויות, יומנים, זיכרונות, כרוזים, ביוגרפיות, יצירות ספרותיות בנות התקופה, מחקרים היסטוריים ועיתונות. היכולות לשאול שאלות, לעמת את המקורות השונים ולאמתם, כל אלה תורמות לטיפוח אדם חושב וביקורתי הבודק ובוחן את מקורות הידע המגיע אליו. הכלים והעקרונות לניתוח מקור היסטורי עומדים בבסיס כל קריאה מושכלת. כלים אלה יעזרו לתלמידים בהתייחסות לקריאת ידיעות בעיתון, מאמר פובליציסטי וספר עיון, כמו גם בהאזנה לנאום של מדינאי או לווידאו פוליטי." (מתוך תוכנית הלימודים בהיסטוריה)

מי שמעוניין, ניתן להיעזר בסרטונים האלו כדי להכין את עצמך לשיעור. לא מומלץ להציגם לחניכים, אלא רק להיעזר בזה כדי להחליט איך אתם רוצים ללמד את השיעור הזה.

[מיון מקורות היסטוריים](#)

[ניתוח מקור ראשוני כתוב](#)

מהלך השיעור:

1. שתי השקופיות הראשונות (שאחרי שקופית הפתיחה) - תפקידן להעלות את הסוגיה איך נדע מה אמת, מה נכון (ניתן כמובן להשתמש בסוגיה מעוררת מחלוקת אחרת). חשוב להבין כי אנחנו נוטים לקבל דברים שנאמרים לנו כאמת, בטח אם נאמרו על ידי בעלי סמכות כמו ח"כים ושרים, עיתונאים, פרופסורים, מורים או סתם מישהי שנראית בטוחה בעצמה. זה בסדר לבטוח באנשים מסויימים שאנחנו נותנים בהם אמון, אבל כדאי גם לפתח חוש ביקורתי ואת היכולת שלנו לגלות בעצמנו מה קרה או לא קרה, או מה דעתנו על מה שקרה או לא קרה. ניתן גם להשתמש במושגים 'עובדה' לעומת 'דעה' או 'עמדה'. כיצד נדע אם מה שאמר ראש הממשלה או מה שאמר הפרופסור היסטוריה זו העמדה שלו או תיאור מדוייק של העובדות?
2. מעבר על המשך המצגת ולמידת המושגים בה. מקור היסטורי, מקור היסטורי ראשוני, מקור היסטורי משני. 5 המ"מים: מי כתב? מה כתב? מתי כתב? מדוע כתב? מקום - איפה כתב?
3. הגעה עד לשקופית של כתבה מעיתון דבר שפורסמה ב7.10.1946 וחלוקת דף עבודה של קטע מקור היסטורי על עליית 11 הנקודות בנגב. ניתן להיעזר בקובץ מתוך ארכיון הספרייה הלאומית ולראות את העיתון של אותו יום. כך ניתן להתרשם ולראות מה עוד מפרסמים באותו יום - בעמוד הראשי, בעמודים הבאים.
4. החניכים ממלאים את דף העבודה.
5. בודקים יחד את הדף ומסכמים.

בהצלחה

עם העולים לנגב

ארץ ישראל נתברכה אתמול באחד-עשר ישובים חדשים בשממות הנגב. עם שחר פשטו בערבות הנגב אחד-עשר מחנות מתישבים, ופניהם מועדות להיאחז בקרקע עברית של הקרן הקיימת לישראל. המחנות נערכו והוכנו לכל הפרטים להיאחזות מהירה ואיתנה בקרקע, לבניין אחד-עשר ישובים עברים אשר יחיו את השממה, ירחיבו את הישוב ויהוו מקלט לאחים בתפוצות. התנופה ההתישבותית הזאת היתה מלווה מתיחות מיוחדת בשעה שהמפעל הציוני עומד בפני מדיניות המתאמצת להקפיא את הישוב העברי.

עיתון "דבר" 7.10.1946

שאלות להתייחסות

באיזה מקור מדובר? ראשוני או משני? הסבירו

מי כתב?

על מה הכתבה?

מתי נכתבה הכתבה?

מדוע כתב?

מקום - איפה כתב?
